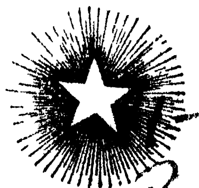

ગુરૂદેવનું કાર્ય.

સી. જીનરાજદાસકૃત

(Th)e Lord's Work નો અનુવાદ.

અષાડી પૂર્ણિમા [illegible]

અનુવાદક.

(હી)રાલાલ છો(ટા)લાલ બક્ષી.

બી. એ.

બે આના.

સમર્પણ.

સ્થળ સ્થળના

મ્હારા સ્ટ્રાર બંધુઓને !

અનુક્રમણીકા.

પ્રસ્તાવના.

સ્ટાર બંધુઓ.

તમારા સેવાના માર્ગો વધારે સારા બનાવવા તમે એકત્ર થાવ એ યોગ્ય છે. જગતમાં આપણે એમનો માર્ગ તૈયાર કરીએ એવી પધારનાર ગુરૂદેવ આપણી પાસેથી પ્રથમમાં પ્રથમ આશા રાખે છે અને એનો અર્થ એટલોજ છે કે આપણા જે કરોડો બંધુઓએ સ્ટ્રાર સંબંધી હજુ સુધી કશું પણ સાંભળ્યું નથી તેમને તેઓશ્રીના અભિગમનની વાત આપણે વિદિત કરવી જોઇએ. દુષ્કાળના વખતમાં જ્યારે હજારો મનુષ્યો ભુખે મરતાં હોય અને આપણા હાથમાં અન્ન હોય તો આપણા બંધુઓને મદદ કરવા ઉત્સુક હૃદયે આપણી ભેટ સહિત શું આપણે આગળ આવ્યા વિના રહીએ ? આજ પણ એજ સ્થિતિ ઉપસ્થીત થઇ છે. જગત આધ્યાત્મિક ખોરાક વિના ટળવળે છે. જીવંત ફીલસુફીઓ મહાન અને ઉમદા છે પણ તેમને સમજાવે એવા મહાન અને ઉમદા ફીલસુફો વસતા નથી. આપણે સમજી શકીએ એટલા માટે આપણા

હૃદયોને કોઇ અંગત સન્દેશની જરૂર રહે છે અને તે વસ્તુ પુરી પાડી શકે એવા થોડાજ ગુરૂઓ હશે. પણ જે ગુરૂદેવ પધારનાર છે તેમની પાસે મનુષ્યજાતીના કરોડોમનુષ્યોમાંનાં પ્રત્યેકને કાજ અંગત સન્દેશ છે. તેમના શબ્દોજ જીવન નિર્વાહરૂપ થઇ રહેશે. ગરીબી હોવા છતાં ગરીબો ઉમદા થાય, વેદના હોવા છતાં પીડિત અને દુઃખી જનો બલવાન અને તેજસ્વી થાય, દીનતા હોવા છતાં અજ્ઞાનો સુજ્ઞાની થાય એટલા માટે અસંખ્ય મનુષ્યોને તે નિર્વાહની જરૂર છે. પ્રત્યેક સ્ટ્રાર બંધુના હાથમાં આ જીવનનિર્વાહ રહેલો છે તે તેનો એક ' ટ્રસ્ટી ' છે. તેનો તેણે દુરૂ ઉપયોગ કરવો જોઇએ નહિ, પોતે સંતુષ્ટ થયો હોવાથી તે તેણે ફેંકી દેવો જોઇએ નહિ. જેને જરૂર હોય એવાઓને તે તેણે આપવો જોઇએ. જગદ્ ગુરૂના અભિગમનમાં માન્યતા રાખવી એ એક આશીષ છે પણ તેમાં તક અને જવાબદારી પણ રહેલાં છે—તે એક આશીષ છે કારણ કે તેમના અભિગમનની માન્યતા રાખી તેજ પળથી આપણી પડખે એક **મીત્ર** આવી રહે છે. એક તક છે કારણ કે આપણા માનવ બંધુઓને મદ

કર્યાથી આપણે તે મીત્રના સ્વભાવનો વધારે અને વધારે અંશ પ્રાપ્ત કરતાજઇએ છીએ–પણ તે એક જવાબદારી છે કારણ કે નિત્ય નિત્ય આપણે તે મીત્રને કાજ કાર્ય કરવું જોઇએ અને જે જે દિવસે આપણે તેમનું કાર્ય કરી શકતા નથી તે તે દિવસે તેમની હાજરી આપણને સ્હેજ ઓછી સત્ય થતી જાય છે.

તેથી, બંધુઓ, મનુષ્યજાતીના પરમમીત્રને કાજ તથા મનુષ્યજાતીના અંશસમા આપણા કરોડો પરિચિત અપરિચિત બંધુઓને કાજ ભક્તિ, દૃઢતા અને નમ્રતામાં ઐક્ય થઇ તે પરમમીત્રના વદનનું થોડુંક લાવણ્ય આપણે આપણા બંધુઓની મુખાકૃતીઓ પર પ્રથમ નીહાળીશું અને પછી તેવો આનંદ તથા તેઓશ્રી તરફથી મળેલી અન્ય બક્ષીસ આપણે આ ભૂમીના કરોડો જીવોને સમર્પીશું.

તમારો બંધુ,

સી. જીનરાજદાસ.

બાલ મહિમા.

પ્રભુ વિહોણા જન કુલમાં,
બાલક પ્રભુના પેગમ્બર છે:
જડ જેવા પૃથ્વીને પાટલે,
બાળક ચેતનના ફુવારા છે:
જલભર નવવર્ષાની વાદળીઓ છે:
મનુ કુલના ભાવિ ભંડાર છે:
આશા છે, ઉત્સાહ છે, ઉન્નતિ છે.

કવિ ન્હાનાલાલ.

અગ્ની વર્ષવતા સુકા ઉન્હાળે વૃક્ષ, વેલા અને તરૂઓ સુકાઇ કરમાઇ જાય છે, અમીને માટે તલસતાં સુમધુર કુસુમડાં ભસ્મીભૂત થાય છે પણ તેમને નવજીવન સીંચનાર મેઘનાં અભિમગન થયે જડવત્ થયેલ કુદરત એક વાર ફરીથી નવપલ્લવના પાલવ પાથરે છે ત્યમ મનુષ્યના આત્મજીવન ચુસનાર સમાજના સળાઓને લઇને લગ્નની અમૃતભાવનાઓમાં ઝેર ભળ્યા અને તેને અંગે ' ચેતન નષ્ઠ બાળક નામી બાળકો ' જન્મતાં થયાં ત્યાર પછી નવયુગનાં નોબતે

જે મંજુલ રણકાર ગજવ્યા છે તેમાં બાળકોને માટે પણ આશા ભર્યા પયગામ નથી સુણાતા શું? નવયુગની જે મહાન તૈયારી ચાલી રહી છે, સ્ત્રી પુરૂષો જે સહૃયતાથી તેને માટે કાર્ય કરી રહ્યાં છે, નવયુગની સમાજપર નવા વાગા લાધવા તેઓ મથન કરી રહ્યાં છે, તેની આગળ એવી એક પણ મુસ્કેલી વસતી નથી જે ઓાળંગવી અશક્ય નીવડશે.

અત્યાર પર્યંતની આપણી સુધારણામાં પ્રેમ અને બંધુત્વને સ્થાન આપવું આપણે વિસરી ગયા છીએ. અને તે ન્યૂનતાને અંગેજ આપણી સુધારણા સફળ નીવડી શકી નથી. આપણી અફળ સુધારણાની તવારીખમાં સૌંદર્યના ગમે તેટલાં દિલહારક પ્રકરણો લખાયાં હશે, પુષ્પ અને પુષ્પવાટીકાઓનો કે પ્રીયતમાના મોંઘેરા લાવણ્યનો ગમે તેટલોય શોખ વધ્યો હશે, સંગીતના મંજુલ ગાનમાં પ્રભુના ફીરસ્તાઓ નીહાળતાં તેણે આપણને શીખવ્યું હશે છતાં પણ રૂપહીણ વસ્તુઓમાંય તેજ પ્રભુનાં દર્શન છે, અંતરની

ઉકળાટમાંથી નીકળતી કારમીચીસોમાં પણ તેજ પ્રભુનો અવાજ છે એ તેણે આપણને શીખવ્યું નથી એજ તેની નિષ્ફળતા છે, એજ તેની ઉણપતા છે. પ્રેમ અને બંધુત્વના જગત જુના સિદ્ધાંતોને અભરાઇપર સડયા ન કરવા દઇ તેને જીવનવત કરવામાંજ નવયુગની મહત્તા છે.

પ્રેમ અને બંધુત્વ બાળકો માટે શાશા પયગામ ગુંજી રહ્યા છે તે હવે આપણે વિચારીએ. બાળકોમાં જીવનનું જે સૌંદર્ય અને માધુર્ય સમાયલું છે તે અન્ય સ્થળે દૃષ્ટિગોચર થતું નથી. આપણે પણ એક વેળા માતાને ખોળે મ્હાલતા હતા, વ્હાલસોઇ માના મીઠડાં ચુંબન ચાખતા હતા. કીશોર અવસ્થાના પ્રદેશો ત્યજી યુવાવસ્થાને આંગણે પગ મુકતાં આપણે ઘણી કમાણી કરી હશે પણ તેની સાથે આપણે તેટલીજ ખોટમાં ઉતર્યા છે તે વિસરવું જોઇતું નથી. પ્રથમમાં પ્રથમ તો આપણે નિર્દોષતાના લીલાંમ કર્યાં છે. અપકૃત્યની મુક્તિ એજ નિર્દોષતા નથી, હિંસક શક્તિની ન્યૂનતા એજ નિર્દોષતા છે. અહિંસાનો

પરમ ધર્મ પાળનાર ખરી રીતે આપણે નથી; એ તો આપણાં બહુકોજ છે. ક્રોધના આવેશમાં આવી ઘણાંય માબાપ પોતાનાં બાળકોને તમાચો કે સોટાની પ્રસાદી પરખાવતાં હશે છતાય મનુષ્યત્વની ચીણગારીનો તેમનાથી સમુળગો નાશ નહિજ થયો હોય તો તેઓનું વર્તન મનુષ્યત્વને કેટલું કલંકિત છે તે સ્હેજ કબુલ્યા વિના તેઓ રહેશે નહિ. દેહદંડની શરૂઆતની સાથેજ બાળકમાં રહેલ અહિંસા સામા પક્ષનાઅંતરનેચટકયાવિનારહેતીનથી. બાળકોની આવા પ્રકારની અહિંસા શક્તિનું મૂળ છે. અને ક્રુરમાં ક્રુર માણસ પણ તે શકિત આગળ ગરીબ ઘેટા જેવો થઇ જાય છે એમ કહેવું વધારે પડતું નથી.

વળી વર્ષો જેમ જેમ વ્યતીત થતાં જાય છે તેમ તેમ આપણે આપણો કુસુમવત્ સ્વભાવ કરમાવતા જઇએ છીએ. બાળકોનું ટોળું એકત્ર મળી વિહાર કરતું હોય એને નીહાળવા કરતાં વધારે આનંદદાયક શું છે? ગરીબનાં બાળકો શેરીએ ધૂળમાં રમે, તવંગરોનાં બાળક સુંદર રમકડાંઓ સાથે રમે પણ આ ઉભયમાં જીવન ઉદ્દેશોનું ગંભીર

ચેતન રહેલું છે. ફીલસુફો જે જે મુશ્કેલીઓ દૂર કરી શકતા નથી તે સઘળીના ખુલાસા કરવા પ્રભુએ બાળકોના આવા ચેતનમાં શક્તિ મુકી છે. જીવન જીવી બતાવવાનું છે; જીવન ઉપદેશવાનું નથી. અને તેથીજ આનંદમય જીવનથી છલકાતાં બાળકો ફીલસુફો કરતાં પણ જીવનવૃક્ષના મૂળની વધારે સમીપ છે. બાળકોની કૃતિઓ "નૈસર્ગિક" છે એમ કહેવામાં શું આપણે બાળકોને સંતસાધુથીય અધિક ઉન્નત દશાએ મુક્તા નથી? "નૈસર્ગિક" હોવામાં શું તેઓ પ્રભુની વધારે સમીપ નથી? કવિ હુડનો અનુભવ આપણે સઘળાઓએ અનુભવવાનો છે.

Now 'tis little joy
To know I'am further off from Heaven
Than when I was a boy.*

આપણે વૃદ્ધ થતા જઇએ છતાંપણ બાળકોનું સૌંદર્ય અને તેમની નીર્દોષતા આપણામાં જાળવી

ભાવાર્થ: બાલ્યાવસ્થા કરતાં અત્યારે હું સ્વર્ગથી વધારે વેગળો છું જાણી મ્હને ખેદ થાય છે.

રાખવા આપણે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. સ્થૂળ શરીર વૃદ્ધ થશે, સ્થૂળ શરીરમાં નીવાસનાર વૃદ્ધ થઇ શકનાર નથી. પશુતાના પડદાઓમાં તે જ્યાંસુધી ઢંકાય નહિ ત્યાંસુધી તે તો હમેશાં સૌંદર્યમય અને નિર્દોષજ છે. પ્રભુને બાળકો વ્હાલાં છે તે એટલાજ માટે કે પોતાના નિર્દોષ અંતરવડે તેઓ પ્રભુના પયગામ સ્હેલાઇથી ઝીલી શકે, પોતે પણ પ્રભુમય થઇ રહે છે. ધર્મ અને શીલસુંદરીનાં તેમને ભાન કરાવવાની જરૂર રહેતી નથી, અવતરણથીજ તેઓ પ્રભુને પીછાણે છે.

નવયુગની તૈયારીમાં બાળકોને આપણે વિસારી શકીશું નહિ. તેમની સાથે રમતું, તેમની સાથે અભ્યાસ કરવો, તેમની સાથે હસવું અને જરૂર પડે તોતેમની સાથે રોવું પણ ખરૂં—આ પણ નવયુગની એક તૈયારીનો માર્ગ છે. જ્યાંસુધી તેમની સાથે અને તેમના માર્ગોમાં આપણે રસ લેતા થઇશું નહિ ત્યાં સુધી તેમના જીવનમાંથી કાંટાઓ ખસેડી લેતાં આપણને આવડનાર નથી. નવયુગમાં બાળસંભાળ વધારે રસમય થશે, શિક્ષણ પદ્ધતિ વધારે રમ્ય

અને આકર્ષક થશે તથા સેવાભાવને અગ્રસ્થાન આપવામાં આવશે—પછી તે સેવા ભલે ચિત્ર ચીતરવાની હોય કે સંગીત સંબંધીની હોય. એ આદર્શ ભાવિના પડઘા સુણી અત્યારથીજ ‘ ફુલ નહિ ને ફુલની પાંખડી ’ તે પ્રમાણે જીવન રચતા જવું એમાં ઉંડા ઉલ્લાસ સમાયલા છે. બાલકોનાં જીવન અત્યારથીજ રસમય કરી, તેમની સાથે સહચાર રાખી આપણે પણ તેમની મૃદુતા અને નિર્દોષતામાં સુદ્રઢ થવું એ ભાવિની મોટામાં મોટી સેવા છે.

ધર્મસુધારણા.

There is a true church wherever one hand meets another helpfully and that is the only holy or Mother Church which ever was, or ever shall be.

—*J. Ruskin.*

જગત ગુરૂ જ્યારે અવનીપર અવતરશે ત્યારે તે આપણને ધર્મ વિષે શુ કહેશે? પ્રભુ વિશે કાંઇ અવનવું કહેવાનું વળી હોઇ શકે ખરૂં ? કારણ કે કાળની શરૂઆતથીજ પ્રત્યેક ધર્મ પ્રભુ વિષે આપણને કહી ચુકયો છે અને તે સર્વનાં કથન એક સરખાંજ છે. જીવનના તે પરમ નિદાનને કેટલાક ઇશ્વર, પ્રભુ, અહુરમઝદ કે અલ્લા કહે છે; કેટલાક અવ્યકતપણે તેને ધર્મ–નિયમ–કે સદ્દગુણને સ્થાપીત કરતા કોઇ પરમ ઉદ્દેશની ઉપમા આપે છે. નામો ગમે તેટલાં ભીન્ન હોય પણ મનુષ્યમાત્રે જે સદ્દગુણી જીવન ગાળવાનું છે તે વિષે સર્વ સંપ્રદાયો એકજ મતના છે. પ્રત્યેક ધર્મ કહી રહયો છે કે મનુષ્યોએ અન્યો અન્ય સહાય કરવી જોઇએ, ઉદાર થવું જોઇએ,

ગરીબોને અન્ન આપવું જોઇએ, નગ્નને વસ્ત્ર પુરાં પાડવાં જોઇએ તથા દુઃખી અને પિડીત જનોને મદદ આપવી જોઇએ. ઉમદા વર્તન એજ સર્વ સ્થળે સાચા ધર્મચુસ્ત મનુષ્યનું મુખ્ય લક્ષણુ મનાયું છે.

ધર્મોએ આ ઉમદા વર્તનના બે મુખ્ય વિભાગો પાડયા છે. (૧) પ્રભુ સેવા (૨) માનવ સેવા. સર્વ ધર્મોએ પોતાના મંડાણના પ્રથમ જુસ્સામાં આ ઉભય વચ્ચે ભીન્નતા લેખી નથી અને મનુષ્યોય પ્રભુને પૂજતા અને વંદતા એટલુંજ નહિ પણ અન્યોઅન્યને ચાહતા અને સેવતા. પણ પલકમાં આ ઉભય માર્ગો એક રહેવાને બદલે ફંટાયા અને આજ તો ધર્મના બાહ્ય ઉપચારો અને મંત્રના ફરજીયાત લવારામાંજ આવી રહેલી કહેવાતી પ્રભુ સેવાને અંગે મનુષ્ય સેવાને મુખ્યત્વે કરીને અંધારમાં હડસેલી મુકવામાં આવી છે.

જગતમાં આજ ઘણાય ધર્મો નીહાળીએ છીએ છતાંય એક પણ દેશ એવો નથી જ્યાંની સમાજીક સ્થિતિમાં સાચા બંધુત્વની ઉણપ સ્પષ્ટ પણે જણાતી

ન હોય. પ્રજાભગિનીઓ તથા સંપ્રદાયો એક સામાન્ય મનુષ્ય જાતીનું ગુમાન રાખવામાં તથા કુદરતની બક્ષીસો સમભાગે વ્હેંચી લેવામાં આનંદ માનવાને સ્થાને એક જાત બીજીને તુચ્છકારી કાઢે છે, એક ધર્મ બીજાની સ્પર્ધા કરે છે અને પ્રજાઓ સર્વોપરી સત્તા પ્રાપ્ત કરવા પરસ્પર મથી રહી છે. આવી સ્થિતિ ગુરૂદેવના અભિગમન પછી અવશ્ય બદલાશે.

ધર્મોના વિકાસમાં નીસ્તેજ થયેલી મનુષ્ય સેવાને તે ધુરંધર શકિત એકવાર ફરીથી તેના યોગ્ય સ્થાને આણશે આપણા ધર્મો ત્યજી અન્ય ધર્મોનો આશ્રય લેવા તે આપણને આદેશશે નહિ. મનુષ્યસેવા એજ હવે તો પ્રભુની સંપૂર્ણ સેવા છે એમ આપણા અંતરજ્ઞાનને તથા આપણી બુદ્ધિને પ્રથમ સચોટ સમજાવી તે આપણને ધર્મ જીવનવત્ કરતાં શીખવશે.

આ સેવામંત્રને માટેજ આધુનીક જગત તલસે છે. સ્ત્રીપુરૂષો ધર્મ અને ધર્મની વ્યાખ્યાઓથી કંટાળ્યા છે અને તેઓને લાગવા માંડયું છે કે સેવાનો આનંદ મનુષ્યોએ યદપર્યંત સ્તુત્ય ગણ્યો હોય એવા

આધ્યાત્મિક જીવનના સ્વરૂપ જેટલો ઉંચો છે. મનુષ્યો હવે રૂપ, રંગ, વર્ણ અને જાતીના ભેદ ખસી કાઢવા લાગ્યા છે અને કેવળ પ્રજાત્વમાંથી મળતા આનંદ કરતાં એક સમ મનુષ્યજાતીમાં તેઓ વધારે આનંદ મેળવી રહ્યા છે. મનુષ્યો જે સ્ફુરણ વર્ષાને શોધી રહ્યા છે તે પ્રત્યેક ધર્મ જગતને આપી શકે એમ છે. પણ તે સ્ફુરણાનુ સંપૂર્ણ આદર્શ બની રહે એવી એકેય વ્યકિત એકપણ ધર્મમાં વસતી નથી. જગદગુરૂ જ્યારે પોતાનો સન્દેશ આપવા પધારશે ત્યારે હરેક ધર્મને તેઓ આ શિખ આપશે.

નવયુગની પુનઃરચના માટે તેઓશ્રીને અનેક સેવકો જોઇશે. પોતાના 'સ્ટાર બંધુઓ' માંથી તેઓ હજારો સેવકોની આશા રાખે છે પણ દરેક બંધુએ કરવાનું કાર્ય સમજવું જોઇએ. પોતાની પ્રજા યા ધર્મના લોકો માટે પક્ષપાત કર્યા સિવાય કે અન્ય જનો માટે વહેમથી અંજાયા વિના મનુષ્યોએ કરેલાં તમામ સદકાર્યો માટે હૃદયમાં જ્યારે પુજયમાન અને ઉષ્ણુતા ઉછળે ત્યારેજ આ સમજણ આવિર્ભવશે. જો જન્મથીજ તમે હિંદુ હોવ તો હિંદુ થવું યોગ્ય

અને વાસ્તવિક છે પણ મહાન જગત્ ગુરૂએ ખ્રીસ્તી અને મુસલમાન ધર્મના પોતાનાં અન્ય સંતાનોને આપેલા સન્દેશ સાથે એક હિંદુ સ્ટાર બંધુએ સંપૂર્ણ સહાનુભૂતી રાખવી જોઇએ. તેજ પ્રમાણે બુદ્ધીસ્ટ, પારસી, ખ્રીસ્તી કે મુસલમાને પોતાનાથી પરાયા ધર્મો ની સુંદરતા માટે હર્ષીત થવું જોઇએ.

જગદ્ગુરૂ પોતેજ મનુષ્ય જાતી આગળ પ્રભુના જ્ઞાનનું મહાન પ્રકટ સ્વરૂપ છે. તે પોતેજ એક મહાન વ્યક્તિમાં રહેલ દિવ્ય વાણી છે, તે પોતેજ ધર્મ વા કાનુન રૂપ છે. તે પોતેજ ' સજીવન શબ્દ ' છે. જ્યારે તે પધારશે ત્યારે દરેક ધર્મમાં તેનાં ગુમ થયેલ સ્ફુરણ ઝરણાંઓ ફરીથી તે સજીવન કરશે અને તેમાંથી સેવા ધર્મની અણદીઠી દીશાઓ પ્રકટાવશે તથા In the commenest human face there lies more than Raphael will take away with him અર્થાત રંક અને નિર્માલ્ય દીસતી માનવ મુખાકૃતી પર પણ રાફેલ જેવા સમર્થ ચીત્ર-કારો ન લુંટી શકે એવડું ઓજસ રહેલું છે એમ તે આપણને સંબોધશે.

શિક્ષણસુધારણા.

And the entire object of true education is to make people not merely do the right things, but *enjoy* the right things—not merely industrious, but to love industry—not merely learned, but to love knowledge—not merely pure, but to love purity—not merely just, but to hunger and thirst after justice.

J. Ruskin.

લાખો અને કરોડો મનુષ્યો અરસપરસ સ્પર્ધા કરી એક બીજાને હઠાવવાની કોશેષ કરી રહ્યા છે, કોલેજ અને યુનિવરસિટિઓની કેલવણી લીધા પછી પણ જીવન આંગણું નીરસ અને ચેતન વિહોણું જણાય છે તથા ગોખણપટ્ટીથી મગજમાં સીંચેલા સિદ્ધાંતો જીવન પ્રશ્નોનું નીરાકરણ કરવા અશકત નીવડે છે એ સર્વની તુલના કરતાં આધુનિક શિક્ષણ પદ્ધતિમાં કોઇ દુઃખદ ન્યુનતા રહેલી છે એમ સ્પષ્ટ સમજાયા વિના રહેતું નથી. કેલવણી મનુષ્યવિકાસનું એક મહાન સાધન છે અને એ સાધનવડે મનુષ્ય પોતાનો દૈવી

વારસો સંપાદન કરી શકે છે. મનુષ્ય જીવન અત્યારે જો દૈવીગુણો કરતાં પાશવગુણો તરફ વધારે ઢળતું હોયતો તે સર્વના દોષ કેલવણીની પદ્ધતીને શીર રહેલા છે એમાં સંદેહ નથી.

જગતના આદર્શભાવિની ઝાંખી ઘણાઓને થયેલી છે અને તેથી કેળવણી વૃક્ષમાં ગુરૂદેવના અભિગમન પછી કેવા નુતનરસ સીંચાશે તેની આગાહી કરવી અશકય નથી. ઓગણીસમી સદીની હળાહળ જડવતતાની મધ્યમાં વસીને મનુષ્યો પરસ્પર બંધુભાવ પ્રગટાવે એવાં સંશોધન કરનાર **જોહન રસ્કીન** હતો. ભગવાન **ક્રાઇસ્ટને** બે હજાર વર્ષ થઇ ગયાં છે છતાંય Love thy neighbour as thy self ત્હારામાનવ બંધુને ત્હારા આત્મા તૂલ્ય ચાહ એ શિખ હજુ બાઇબલમાંજ રહી છે તેથીજ આપણી સુધારણાને ઝાઝાં ફળ આવ્યાં નથી. એ અફળ ગયેલ સંદેશને જીવન વ્હેવારમાં ગુંથવો એજ નવલ સુધારણાનું કર્તવ્ય છે. મનુષ્યો એક બીજા પ્રત્યે પ્રેમ અને બંધુત્વ ભર્યું વર્તન કરતાં શીખે એજ સુધારણાનો ઉદ્દેશ હોયતો કેળવણીનું ભાવિ સમજવું વિકટ નથી.

વરૂ અને પશુઓનાં ટોળાં હરીફાઇ અને જીવન કલહવડે જીવી શકે છે; આપણા આધુનિક જીવનમાંથી પણ એજ લક્ષણો હજુ રદ થઇ શક્યાં નથી તેને અંગેજ અધમતા અને ભૂખમરો આવિર્ભવે છે અને તેને લઇનેજ સુલેહની વેદના અને વિગ્રહના ભય નીપજવા પામે છે. આ પાશવ ગુણોને દબાવી તેને સ્થાને મૈત્રી અને ઐક્યતા રોપવી એજ કેળવણીનું કાર્ય છે, તેથી મનુષ્ય અંતરમાં સહાનુભૂતી સંભવે એવી યોજના યોજવી એ કેળવણીનું કર્તવ્ય છે.

કેળવણીની સુધારણાનો પાયો પૂનર્જન્મના સિદ્ધાંતો વિના ડોલમડોલ થયા વિના રહેતો નથી. કેળવણી શાસ્ત્રવાળાઓ બાળકને એક નવીન જીવાત્મા સમજી તેમાં ગમે તેવા સિદ્ધાંતો દાખલ કરી શકાય એવું માનતા આવ્યા છે. પણ ભૂતકાળની સંકલના તાજી કર્યા સિવાય બાળકની કેળવણી વધારવાના પ્રયત્નો નીષ્ફળ નીવડ્યા છે એમ કહેવું વધારેપડતું નથી કોઇ માબાપ પોતાના બાળકને ‘ પોલીટીશીયન ’ રાજ્યદ્વારી બાબતોનો અભ્યાસી કરવા ઉત્સુક હોય પણ બાળકમાંજ જો તેવું વલણ નજરે પડતું નહોય

તો માબાપના પ્રયત્નો અફળ જશે અને બાળકને લાભ થવા કરતાં હાનિ થયા વિના રહેશે નહિ. સાહિત્ય કે ફીલસુફી તરફ વલણ ધરાવતા બાળકને ઇતિહાસ કે વિજ્ઞાનશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવા ફરજ પાડવી એ બાળકની સ્વતંત્રતાને ડામ્યા ઉપરાંત કુદરતનો અપરાધ કર્યા જેવું છે. બાળકના મગજને કોરૂં પાનું સમજી તેમાં મનગમતા પાઠો ચીતરવા કરતાં તેને પત્થર પાટી લેખી તેમાં અધુરા રહેલ અક્ષરને પુરા કરવાની યોજના આદરવામાં આવે તો કેળવણીના મિષ્ટ ફળનો દ્રાક્ષ સમો મોંઘો રસ સૌ કોઇ નેય સ્વાદીષ્ટ લાગ્યા વિના રહે નહિ.

પણ કેળવણીમાં પ્રેમ અને બંધુત્વનો ઉદ્દેશ બર લાવવા માટે ઉચ્ચ શિક્ષણ વડે વિદ્યાર્થીઓનું અંતર જ્ઞાન જાગૃત કરવું જોઇએ. સત્ અને અસત્‌ની પરીક્ષા કરવા મનુષ્યમાં બુદ્ધિ રહેલી છે પણ અંતરજ્ઞાન વડે લીધેલાં વસ્તુઓનાં માપ વધારે સત્ અને શાશ્વત છે અને તેથીજ તે વધારે વંદનીય છે. વિદ્યાર્થીઓમાં રહેલ આ અંતરજ્ઞાન જાગૃત કરી શકે નહિ એવાઓને શિક્ષકનું સ્થાન આપવું એ

બાળકના ઉજ્વળ ભવિષ્યપર કરવત ફેરવ્યા સમાન છે. જેના હાથમાં દેશનું ભવિષ્ય સમાયેલું છે એવા શિક્ષકોને આજીવિકાના સાધનો પણ પુરાં ન મળી શકે તથા તેમનો દરજ્જો નિર્માલ્ય અને નિસ્તેજ રહે એ દેશને અને દેશના સાશનને કલંકિત છે તથા તે સરસ્વતીની અવગણના છે. શિક્ષકનું સ્થાન જ્યાં સુધી આકર્ષક બનશે નહિ ત્યાં સુધી અંતરજ્ઞાન જાગૃત કરી શકે એવા શિક્ષકો મળી આવવા અસંભવિત છે. વળી આ અંતરજ્ઞાન જાગૃત કરવામાં સાંદર્યની સહાય ગૃહણ કરવી પડશે. આંતરિક્ષ આત્મસૌંદર્ય જગતનાબાહ્ય સૌંદર્યનો પ્રત્યુત્તર કેવી રીતે આપશે તે તો આપણને ગુરૂદેવ સમજાવશે પણ જ્યાં જ્યાં આત્મસૌંદર્ય પ્રગટયાં છે ત્યાં સ્થળે સ્થળે પ્રણય અને મૈત્રીના રસ ઉડી રહ્યા છે એ સૌ જણને વિદિત છે. આપણા બાળકો વિદ્યા સાથે સદગુણ સંપાદન કરતાં થાય એવી આપણી ખાહેશ હોયતો તેમની દ્રષ્ટિએ પડતી વસ્તુમાત્ર સુંદર અને સુશોભિત હોય એનું આપણે પુરતુ ધ્યાન રાખવું ઘટે છે. કારણ કે સુંદરતા વિહોણી વસ્તુઓ આપણા

ભાવના સ્વભાવમાં એક જાતની મલીનતા દાખલ કરેછે જે વડે ચીડીયાપણું કે હઠ જેવા માનસિક રોગના આપણે ભોગ થઇ પડીએ છીએ. અત્યારની સ્થિતિતો એવી છે કે નિશાળનાં સ્થાન બાળકોને નાપસંદ હોય છે અને માબાપો ઘડીક વિશ્રાંતી ભોગવે એટલાજ માટે છોકરાંઓને નિશાળે ધકેલવામાં આવે છે. પણ ગુરૂદેવનાં અભિગમન પછી નિશાળો મનુષ્ય માત્રને માટે આનંદ અને ઓજસનું કેંદ્ર છે એનું અજબ ભાન આપણ સર્વને થયા વિના રહેશે નહિ. ભાવિની શાળાઓ શિક્ષણ મેળવવાના સ્થાન ઉપરાંત પણ આનંદ અને દિવ્યતાના સજીવન ફુવારા સમ લેખાશે અને હાલ આપણે જેમ નાટકશાળામાં સુમધુર સંગીતકારના મંજુલ ગાનની કદર કરીએ છીએ તેમ નિશાળના શિક્ષકોને પણ તેવાજ સન્માનથી નીહાળતા થઇશું, બાલસુખાકારીના વિષયોમાં આપણે અખંડિત આનંદ અનુભવવા લાગીશું તથા બાળકો ' પ્રભુના પયગમ્બર ' છે, તેઓમાં પ્રભુના અનેરા ઓજસ પ્રકાશી રહ્યાં છે તેથી તેમના પ્રતિ આપણે પૂજ્યમાનના નયનોથી નીહાળતા થઇશું. આવા ભાવિ જીવનમાં

તેમને દેહદંડ કરવાના સ્વપ્ન પણ અમંગલમય લેખાશે એમ કહેવું અતિશયોક્તિ ભરેલું નથી જીવન વાટિકાના પરિમલ ભર્યાં પુષ્પ સમા આપણાં બાળકોને આપણે એટલાતો વ્હાલથી પોષીશું કે બાળકોના જીવનમાં રસ ન લઇ શકે એવાને સમાજ બહાર મુકતા આપણો આત્મા આપણને ડંખશે નહિ.

આપણા આદર્શ શિક્ષણ શાસ્ત્રમાં ' ટેસ્ટ ' સારા ને સત્કારવાની અને નરસાને નકારવાની આત્માની ગુપ્ત શકિત વિકસાવવીને વિસારે પાડી શકીશું નહિ અત્યારની સર્વ કળા અને અત્યારના સર્વ વિજ્ઞાન શીખવ્યા ઉપરાંત પણ જગતમાં જાણવા જેવી અન્ય વસ્તુઓ શિખવવાનું તે ચુકશે નહિ. નવયુગની શિક્ષણ પદ્ધતિ ન્યાત, જાત, રૂપ, વર્ણ અને જાતિના બંધને ઓળંગાવી મનુષ્યજીવાત્માને સ્વબંધુ તરીકે આલીં ગતાં તથા તેનો આત્મા તેના બાહ્યરૂપ અને બંધનોથી વિશેષ અનાશવંત છે એમ તે આપણને શીખવશે એમાંજ તેની મહત્તા સમાયલી છે.

આવાં રમ્ય સ્વપ્ન જ્યારે હસ્તીમાં આવશે ત્યારે સ્કુલ અને કોલેજોમાં શિક્ષણ લીધેલ યુવાન અને યુવતીઓનાં નાશવંત જીવનના પ્રત્યેક બનાવો દ્વારા અમરત્વનાં ઓજસ પ્રગટી નીકળશે. અજાણ્યે અને નીશ્ચિતપણે પુષ્પ ખીલતું જાય છે અને વાયુસમીપ પોતાના પ્રાણ ખોલવા તે તલસી રહે છે. મનુષ્ય પણ પોતાના પ્રાણ પોતાના કપ્તાનને સમર્પી પોતાનો વિકાસ નિશ્ચિતપણે અને અજાણ્યે સાધી રહેશે. આ આદર્શ ભાવિમાં જીવનનાં સર્વ પ્રસંગો પ્રેમ પ્રસ-રાવવાની તકો છે એવું સમજનારનેજ સાચો શિક્ષિત મનુષ્ય કહેવામાં આવશે તથા અંતરની કોમળતામાં, રૂધીરની ઉષ્ણતામાં, બુધ્ધિની તિક્ષ્ણતામાં અને આત્મ નની અનંત શાંતિમાંજ સાચી આત્મ-વૃદ્ધિ સમાયલી છે એવા જોહન રસ્કીનનાં સબોધનનો સાક્ષાત્કાર ત્યારેજ થશે.

રાષ્ટ્રીય જીવન.

The strength is in the men, and in their unity and virtue, not in their standing room: a little group of wise hearts is better than a wilderness full of fools; and only that nation gains true territory, which gains itself.

—*J. Ruskin.*

જગતમાં અત્યારે રાષ્ટ્રીય જીવનની કેટલીક ભાવનાઓ પ્રચલીત છે પણ ગુરૂદેવના કાર્યને અંગે તે સૌને સ્થાને નવીન ભાવનાઓ નીપજશે. કારણ કે જે પોતેજ પ્રભુના જ્ઞાન સ્વરૂપ છે એવા જગત્ ગુરૂના દૃષ્ટીબીંદુથી પ્રજા એટલે શું ? A nation is one expression of God's great life પ્રભુના મહાનજીવનનું એક સ્વરૂપ એજ પ્રજા છે. અવનીમાં એવી એક વસ્તુ નથી જેમાં તેનું ચૈતન્ય સમાયલું ન હોય. ઘોર નીંદરતું ખનીજનું જીવન ને કલ્પના ભૂમીમાં ઉડતું વેલ વૃક્ષનું જીનન તેનુંજ જીવન છે. કુંજકોતર ને સાગરસરિતામાં કે લાગણીના પ્રદેશમાં પગ માંડેલાં પશુઓમાં તેનીજ શકિત વિદ્યમાન છે. બાલકનું નિર્દોષ ખેલન ને સુંદરીનું

વદન લાવણ્ય તેનીજ સુંદરતાના આછા આછા નમુના છે. સર્વમાં તેનુ બલ દ્રશ્યમાન છે પણ તેનું સર્વોત્તમ વ્યકત સ્વરૂપ તો મનુષ્યજ છે. અને પ્રભુએ યોજેલા ઉચ્ચ જીવન પ્રમાણે મનુષ્ય જો પોતાનું જીવન ગાળે તો અન્ય કોઇ પ્રકટ સ્વરૂપ કરતાં મનુષ્ય પ્રભુની મહાનતાની ઝાંખી વિશેષ પ્રમાણમાં કરાવી શકે છે.

એવુ કયું રાષ્ટ્રીય જીવન છે જે સવ પ્રજાઓએ પોતાના આદર્શતુલ્ય કલ્પવું જોઇએ? જેમાં પ્રજાની દરેક વ્યક્તિ એક વિશાળ રચના જે ખરી રીતે પ્રભુના મહાન જીવનનું એક અદૃશ્ય અંગ છે પણ જેને સ્થૂલ ભૂમિકાપર આપણે પ્રજા કહીએ છીએ તેના એક પડળ સમાન હોય એજ રાષ્ટ્રીયજીવન ને એક આદશ રાષ્ટ્રીય જીવન કહી શકાય. આજની સ્થિતિ ધ્યાનમાં લઇએ તો પ્રજાઓ મનુષ્યોના ચેતન આગળ દૈવી કરતાં પોતાનો પાશવ સ્વભાવ વધારે પ્રમાણમાં ખડો કરે છે તેથી વ્યક્તિઓ આ અદૃસ્ય અંગના વિભાગ થઇ શકે નહિ. પણ જેમ

જેમ આપણે ગુરૂદેવનું શીક્ષણ સમજતા જઇશું તેમ તેમ આ સધળુ વિકૃત થશે. આપણા ધારાશાસ્ત્રીઓ ત્યારે એ ઉદ્દેશો ધ્યાનમાં રાખી ધારાઓ રચશે. પ્રથમતો એ કે પ્રજાનું જીવન એવી રીતે વ્યવસ્થીત કરવું કે મનુષ્યો જીવનનો પાશવ સ્વભાવ જેમ બને તેમ જલદીથી વિસરી શકે. પોતાના તમામ નાગરીકોને અન્નવસ્ત્ર તથા સ્થૂળ સુખાકારીનાં તમામ સાધનો પુરાં પાડી શકાય એટલું ધન દરેક પ્રજા પાસે રહેલુ છે. પણ સામે મનુષ્ય આપણો એક બંધુ છે એની ખરી કીંમત આપણે સમજતા નથી, તેથીજ આપણે આપણા દુઃખોને સાંખી રહ્યા છીએ. છતાં લાંબે કાળ વિતે નહિ તે પહેલાં આપણા રાજમતંત્રીઓ સર્વ મનુષ્યો માટે દેહની હાજીયતો પુરી પાડવાની વ્યવસ્થા કરશે કે જેથી તેઓ પોતાનો દૈહીક સ્વભાવ ઝટ વિસરી જાય. શરીરને માટે અન્ન અને વસ્ત્ર તથ તેના આરામને માટે ઓસડ વેસડ, રાત દિવસ પ્રકાશ તથા જોઇએ તેટલું જળ અને મુસાફરીન સગવડતાઓ—આ સધળું જેમ રાજ્ય આજ પ્રજાન જાનમાલનું રક્ષણ પુરૂ પાડે છે તેમ પ્રત્યેક મનુષ્યને રાજ્ય તરફથી પુરૂં પાડવામાં આવશે.

મનુષ્યમાં રહેલી છુપી શકિતઓના વિકાસમાં પ્રોત્સાહન આપવું એ બીજો ઉદ્દેશ છે. કારણ કે આ ગુહ્ય શકિતઓ જેમ જેમ વિકસે છે તેમ તેમ પ્રજાના દેહીક અને આધ્યાત્મિક જીવનની ઉભય શાખાની શકિત અને સમૃદ્ધીમાં તે અભિવૃધ્ધી કરે છે. તેથી દરેકને માટે નીશાળો સ્થાપવામાં આવશે એટલુંજ નહિ પણ રચના તથા શિક્ષણની વિવિધતાવાળી યોગ્ય નિશાળો, જેમાં સર્વ પ્રકારના સ્વાભાવવાળા મનુષ્યોનો સમાવેશ થાય તથા જેમાં અત્યારની સઘળી જીવન શાખાઓ ઉપરાંત પણ જીવનની નવી શકયતાઓ ગુરૂદેવ દર્શાવશે ત્યાર પછી હયાતીમાં આવતી સઘળી નવીન જીવન શાખાઓને બંધ બેસે એવી નિશાળો સ્થપાશે. વળી ત્યારે આરામ માટે પણ સંપૂર્ણ તકો પુરી પાડવામાં આવશે અને મનુષ્યો નિત્ય મજુરી વડે દેશની જેટલી આબાદી વધારે છે તેટલીજ આબાદી તેઓ વિહાર અને વિશ્રાંતી વડે પણ વધારી શકે છે એમ ભવિષ્યના આપણા રાજ્યમંત્રીઓ કબુલશે.

આ સર્વ સાધનો વડે મનુષ્યોમાં અવશેષ રહેલ પશુ સ્વભાવ દુર કરવા રાજ્યતંત્રીઓ મથશે અને તેમને હરીફાઇને સ્થાને સહકારમાં આનંદ લેતા કરશે.

ગુરૂદેવના શિક્ષણના પ્રકાશમાં આપણે સમજતા થઇશું કે સુધારણાની દૈહિક દિશા તેની આધ્યાત્મિક દિશાથી જુદી પાડી શકાય એમ નથી તથા ચોકખા અને વૃક્ષથી છવાયલા વિશાળ રસ્તાઓ, સુંદર નિવાસગૃહો તથા સમાજીક કાર્યો માટે મંડપો આધ્યાત્મિક જીવનના સર્વોત્તમ સ્વરૂપ માટે ખાસ જરૂરનાં છે. આધ્યાત્મિક વાતાવરણને માટે મનુષ્યોનું પવિત્ર જીવન આવશ્યક છે પણ ઘાટીલા તથા વૃક્ષથી છવાયલા રસ્તાઓ અને બગીચાઓ દ્વારા, નિવાસ સ્થાનોની સુંદરતા દ્વારા, સર્વત્ર સુખ શાંતિની ભાવના દ્વારા જો તે વાતાવરણ નિર્ઝરે તો તે વધારે ઘટ્ટ બની શકે છે. જે ગુરૂદેવ પધારનાર છે તેના સ્વભાવમાં પ્રભુના અનુમય સૌંદર્યની પ્રતિમા છે અને આપણા બંધુની મુખાકૃતિ પરજ નહિ પણ આપણી ફુલવાડી-ઓ અને ખીણો તથા આપણા માર્ગ મંદિરોના

ાંદર્યમાં તેમના આ મહાન સાંદર્યનો અંશ જોતાં ાપણામાંના કેટલાક જણ શિખ્યા છે.

તેઓશ્રી આપણને અનુવર્તવશે પછી આવા રાષ્ટ્રીય વન માટે આપણે મથીશું. જ્યાં મનુષ્યોનું ફક્ત વન સ્થાન હોય તથા કાયદા, ધમકી કે શિક્ષાવડે યાં તેમના પાશવ સ્વભાવને રોકી રાખવામાં આવતો ાય એનેજ પ્રજા કહેવાય એવા વિચારોથી હાલની ાફક આપણે સંતોષી રહીશું નહિ. ઉલટું આપણે ા સમજીશું કે પ્રભુનું નિવાસસ્થાન એજ પ્રજા અને મનુષ્ય માત્ર તેમનાં સંતાન છે તેથી જ્યાં ાર્વ મનુષ્યોને બંધુભાવે જીવન ગાળવાની તકો પુરી ડતી હોય તેજ સ્થાનને એક સાચી પ્રજાની ઉપમા ાપી શકાય.

એક એવું જ્ઞાન છે જે વસ્તુમાત્રની સુંદર અને ાશકત રીતે વ્યવસ્થા કર્યે જાય છે. જગતગુરૂમાંથી ાજ જ્ઞાનનાં કીરણો પ્રકાશે છે. મનુષ્યોની માનુષી ાથા દૈવી હાજીયતો માટે આ જ્ઞાન અસીમ શકિત ડે છે. આપણી ખરી માનુષી હાજીયતો શીશી છે ો આપણે એકવાર સમજીએ તો સર્વ મનુષ્યો સહ-

ગુણી હોવાથી જ્યાં દુર્ગુણને સ્થાન નથી, જ્યાં સર્વને માટે તક રહેલી છે તથા જ્યાં દારિદ્રનું નામ નથી એવું આદર્શ રાષ્ટ્રીય જીવન પ્રકટાવવા ધન, શકિત કે વિચારોના દુષ્કાળની ફરીયાદ કરવાની આપણને જરૂર રહેશે નહિ. આજ આપણે જો તે આદર્શથી દૂર હોઇએ તો તેનું કારણ એટલુંજ છે કે મનુષ્યોની ખરી જરૂરીયાતો સમજવા આપણે હજુ પ્રયત્ન કર્યો નથી.

ગુરૂદેવ જ્યારે આપણી સાનિધ્યમાં આવશે ત્યારે તેઓશ્રી આપણને સંપૂર્ણ મનુષ્યત્વ દાખવશે અને તેમના વર્તનના ઉજાસમાં આપણા જાતીબંધુઓની ખરી જરૂરીયાતો શાશી છે તે આપણે સમજી શકીશું. આપણા તે જ્ઞાનની સાથે પ્રથમ શકિત આવશે અને પછી આપણા જાતી બંધુઓના સંતોષના મહાન સૌંદર્યની મધ્યમાં, ચોપાસ સુંદર સંજોગો વાળા સુંદર સદનોમાં રહેવાનો આનંદ પ્રાપ્ત થશે.

આંતર રાષ્ટ્રીય જીવન.

બ્રહ્માંડ આતો ગૃહતાતનું છે,
આધાર સૌને સહુનો રહ્યો જ્યાં;
લે છે સહુ કંઇ સહુને દઇ કે,
આભાર સૌનો સહુ ઉપરે છે.

કલાપી.

જગતનું આધુનીક આંતર રાષ્ટ્રીય જીવન આપણા નતીબંધુઓ વિષની આપણી આજની ભાવનાનું ાતિબીંબ પાડે છે. આપણો અને અન્યનો લાભ ોપરીતજ હોય એ દ્રષ્ટીએ આપણે અન્ય તરફ ાખ્યત્વે કરીને નીહાળીએ છીએ અને આ વિચારના ાંયુકત સ્વરૂપે પ્રજાઓ વચ્ચેના વિગ્રહને સંપૂર્ણરીતે ાસ્તવિક માની એક હોય એવુ જગતનું એક જીવન ીપજાયું છે. જ્યાં સુધી બલવાન પ્રજાઓ ગુમાન અને સાર્વભૌમ સત્તાની ખાહેશ રાખશે તથા નબળી ાજાઓ બ્હીકણુ અને દ્વેષી રહેશે ત્યાં સુધી જગતનું ાવન મુખ્યત્વે કરીને કલહ ભરેલુંજ રહેશે.

પણ પ્રજા અને વ્યકિતઓના જીવનમાં પ્રેમની ાહાન શકિત ગુરૂદેવ જ્યારે આપણાને સમ-

જાવશે ત્યારે આ સૌ વિકૃત થશે. બંધુત્વના સિદ્ધાંતમાં સુખ અને વિકાસની કેવી અજબ સ્ફુરણાઓ રહેલી છે એ મનુષ્યો જ્યારે સમજતા થશે ત્યારે પ્રજાઓની જીજ્ઞાસાનું બીજું પગથીયું સર્વોપરી સત્તા મટી બંધુત્વ થશે. અત્યારથી જન મંડલ 'પ્રજાસંઘ'ની વાતો કરી રહ્યું છે. પણ ગુરૂદેવનું કાર્ય શરૂ થતાંજ પ્રજાઓ બંધુત્વની શક્તિ એટલા જોસથી અનુભવશે કે તેઓ ઐક્ય થવા આતુર જીજ્ઞાસા રાખશે. આજ પ્રજા સંઘની ચર્ચા કરતાં આપણે અનેક મુશ્કેલીઓ જોઇએ છીએ પણ ગુરૂદેવના કાર્ય પછીથી ઐક્ય થવાની આપણી શક્તિ માટે આપણે એટલા તો બેધડક થઇશું તથા તેના સાધનો માટે આપણામાં એટલું બધું જ્ઞાન આવશે કે કોઇ પણ મુશ્કેલીની આપણે ગણના કરીશું નહિ.

ગુરૂદેવના શીક્ષણને અંગે જગતમાં જે એક જીવંત તત્વરૂપ થશે એવો ઐક્યતાનો આ દૃઢ સંકલ્પ ભિન્ન ભિન્ન શક્તિના મનુષ્યોને તે માટે કાર્ય કરવા સંયુક્ત કરશે. દ્રષ્ટાંત તરીકે, સર્વ પ્રજાઓનો

વ્હેપારી વર્ગ પ્રજા સંઘની લડતમાં સૌથી વધારે અગ્ર ભાગ ભજવશે. બંધુત્વના વિચાર તેમને જગતનું વ્હેપારી જીવન નવા અને ઘાડા વ્યવહારિક પ્રકાશમાં જોતાં શીખવશે. નફાના વિચાર કરતાં નીકાશની નિપૂર્ણતાના વિચાર વધારે આકર્ષક બનશે, ધંધાની હરીફાઇ ફક્ત હરીફાઇ નાબુદ કરવાનું સાધન રીટી વધારે નીપૂર્ણ વસ્તુઓ નીપજાવવાનું સાધન થઇ રહેશે તથા તેમાં જીવન સોંદર્યની અભિવૃદ્ધી સહિત ઓછી મજુરી રહેલી હશે. આપણા વ્હેપારી બંધુઓ ધનની વ્હેચણીની વધારે અસરળ રીતીઓ અમલમાં લાવી શકશે પણ જગતના નવીન વ્હેપારી જીવનમાં મફત મજુરીની કે હરીફાને અળગા કરવાની લેશ પણ જરૂર રહેશે નહિ. ઉદ્યોગના ક્ષેત્રમાં વસ્તુઓને પ્રમાણભૂત કરવાની રીત પ્રચલિત થતી જાય છે તેને સંપૂર્ણ બનાવવામાં આવશે કે જેથી પ્રત્યેક પ્રજા પોતાની પ્રજા ભગિનીઓની ઉત્પન્ન કરેલી સર્વોત્તમ વસ્તુઓમાં સૌથી વધારે કસરથી સહભાગી થઇ શકે. સ્પર્ધાના યુગમાંથી સહકારના યુગમાં આપણે પસાર થઇશું,

સબબ નહિ કે સહકાર આપણને માત્ર બંધુત્વના આદર્શની વધારે સમીપ આણે છે પણ સહકાર દ્વારા વ્હેપારનું આદર્શ વધારે સારી રીતે અમલમાં આવી શકે છે તથા તેની લક્ષ્યનિષ્ઠાના નવાં સ્વરૂપો વિદ્યમાન થાય છે.

અન્ય પ્રજાઓ વિષે દરેક પ્રજામાં એક મહાન ફેરફાર થશે. આપણા જાતીબંધુમાં આપણે માટે પોતાનો એક દૈવી સન્દેશ રહેલો છે એમ જ્યારે આપણે અનુભવથી સમજીશું ત્યારે આપણને ખબર પડશે કે દરેક પ્રજા અને દરેક વ્યકિત પાસે પોતાનો એક ખાસ સન્દેશ રહેલો છે જે તે આપણને આપવા માગે છે. તેથી આપણી પોતાની મહત્તા માટે પરદેશી પ્રજાઓને આપણે હલકી પાડી શકીશું નહિ પણ બીજી પ્રજાઓની સંસ્કૃતી વડે આપણી પ્રજાની સસ્કૃતીમાં વૃધ્ધી કરવા યત્ન કરીશું. ખરેખર જ્યાં સુધી આપણી સસ્કૃતીમાં અન્યનો ફાળો ઉમેરીએ નહિ ત્યાં સુધી આપણે આપણું રાષ્ટ્રીય જીવન સાચી રીતે જીવી શકતા નથી એમ આપણને લાગ્યા વિના રહેશે નહિ. સર્વ મનુષ્યો

પ્રત્યે-પામરમાં પામર મનુષ્ય પ્રત્યે પણ આપણે આ લાગણી એટલી જોરદાર રીતે અનુભવીશું કે જગત્‌ના બાલક જીવો તરફ, જે પ્રજાઓ સુધારણામાં હજુ પછાત છે તેમના તરફ આપણુને એવી લાગણી થશે કે વધારે બલવાન અને વધારે સુધરેલી પ્રજાઓ એ તેમનો કોઇપણ રીતે વિનાશ કરવો ઘટતો નથી તથા તેમની સરહદ તેમની પાસેથી છીનવી લેવી કે તેમની સાદી વિચાર પધ્ધતી નિર્મૂલ કરવી ઘટતી નથી. વડીલ બંધુને જો સારીજ રીતે ઉછેરવામાં આવ્યો હોય તો કુટુંબના સામાન્ય જીવનમાં વડીલભાઇ ન્હાનાભાઇ ઉપર સત્તા ભોગવવાની ખાહેશ રાખતો નથી. તેજ પ્રમાણે આપણામાંના જે સધળાઓ આગળ વધેલી પ્રજાના લોકો છે તેમને સ્પષ્ટ લાગશે કે આપણે બાલ પ્રજાઓના વડીલ બંધુઓ છીએ અને તેથી આપણા સહવાસથી તેમને નુકસાનને બદલે લાભ થાય એ જોવા આપણે બંધાયલા છીએ.

આ સધળા મહાન વિચારો જગતમાં જ્યારે સામ-રાજ્ય ભોગવશે ત્યારે યુધ્ધ અને વિગ્રહનો અંત આવ્યા વિના રહેશે નહિ કારણ કે ત્યારે સત્તા કરતાં બુધ્ધી કે

વિકાસમાં આપણને વધારે આનંદ લાગશે. જે સઘળા મનુષ્યો કે પછાત લોકો જગતના ઐક્ય જીવનની વિરૂધ્ધ જવાનું બંધ કરશે નહિ તેમને કાજ જગતનો ન્યાય ચુકવવા જગતમાં પોલીસ બળ જેવું કાંઇક અલબત હયાત રહેશે. પણ સુલ્હેશાંતિના આ રક્ષકો સિવાય બીજા સૈનિકો રાખવામાં આવશે નહિ અને તે માત્ર એટલાજ કારણથી કે તેમનું કાર્ય તે વખતે ખતમ થઇ ગયું હશે. પણ બીજી પાસા અન્યાયની સામે લડનાર આદર્શ રણવીરની ભાવના આપણામાં હમેશ કરતાં વધારે સજોસ રીતે હયાત રહેશે. પણ આ ભાવના આપણને લડવૈયા બનાવવાને બદલે સૃજનકાર બનાવશે. એમ છતાં આપણી સાથે તથા દરેક પ્રજામાં એવા હજારો મનુષ્યો હશે જે આ આદર્શને જીવનમાં ઉતારી શકશે નહિ અને જ્યાં સુધી તેઓ પોતાનાજ એશઆરામમાં સલામત હોય ત્યાં સુધી પોતાના બંધુઓની સુખાકારી માટે લેશપણ પરવા કરશે નહિ. આ લોકોની કઠોરતા સામે નિત્ય લડવું પડશે અને મનુષ્ય જાતીનાં

નવાં આદર્શોના સતત જુએશવડે દરેક ખરાબ રૂઢી તથા જંગલી અવસ્થાના દરેક અવશેષ સામે વિગ્રહ આદરે એવા વીર સૈનિકોની આપણને જરૂર પડશે.

પોતાનીજ પ્રજા ઉપરાંત અન્ય પ્રજાના બંધુઓ સાથે રાખવો જોઈતો સાચો વિવેક ગુરૂદેવ આપણને શિખવશે. જગતના ખરેખરા સુધરેલા લોકો અત્યારે પણ પરદેશી મુસાફરોને માનવંતા મહેમાન સમ સત્કારે છે. આ રૂઢીને આપણે વધારે ખીલવીશું અને પ્રજાના થોડા જણુજ નહિ પણ સર્વ જણ પરદેશી લોકોને મહેમાન ગણી સંપૂર્ણ આતીથ્યથી સ્વાગતશે. તેજ પ્રમાણે વળી આપણે જ્યારે પરદેશમાં મુસાફરીએ જઇ શું ત્યારે આપણે પણ તેમના મહેમાન છીએ એમ આપણને લાગશે અને આપણે આપણી પૂર્ણતાનું અભીમાન કરીશું નહિ કે બીજી પ્રજાઓના રીત રીવાજોને હલકા પાડતાજઇશું નહિ. જ્યાં સુધી બીજા લોકોના જીવનથી પોતે અજ્ઞાત રહે ત્યાં સુધી જગતના સાચા આધ્યાત્મિક પુરૂષોને પોતાના આધ્યાત્મિક સ્વભાવનો એક વિભાગ અસંતુષ્ઠ રહેલો જણાશે અને તેથી પોતાના નિત્ય

જીવન માટે જ્ઞાન અને બલ પ્રાપ્ત કરવા તેઓ
જ્ઞાનને શોધશે.

જગતમાં આજ આપણે એક મલીન સ્વપ્ન
રહીએ છીએ; ગુરૂદેવ જ્યારે પધારશે અને પોતાન
પ્રકાશ જે પ્રભુને। પ્રકાશ છે તે આપણને આપ
ત્યારે જગત પોતાના મલીન સ્વપ્નમાંથી જાગૃત થશે
ત્યારેજ આપણે સત્યને સમજીશું કે સઘળા બંધુએ
છે અને પોતાનું મલીન સ્વપ્ન અનુભવતા હોય ત્યારે
તેઓ પ્રભુનું એક અપૂર્ણ જીવન ગૃહી રહ્યા હોય કે
ગુરૂદેવ આપણને આપણી ભાવિ શકયતાઓ દર્શાવ
એટલુંજ નહિ પણ અંધકાર અને અવસાનન
પડછાયામાં જીવવા છતાંય આપણામાં રહેલી વર્તમા
શકયતાઓ સીદ્ધ કરવા તે આપણને સહાય કરશે

જે ગુરૂદેવની મહાનતાને આપણે વંદીશું તે ગુરૂદે
પોતે પ્રભુ છે તેથી નહિ પણ તે પોતે મનુષ્ય
તેથીજ આવિર્ભવશે. મનુષ્યો અને પ્રજાઓન
નવજીવન માટે જગતને જે જ્ઞાન અને જે શકિ
જોઇએ છીએ તે આપણે આપણા સાર
મનુષ્યત્ત્વની અજાયબ શકિતઓની તેમનાજ નેતૃ

નીચે કરેલી શોધમાંથી પ્રાપ્ત કરી શકીશું. ગુરૂદેવ જગતનું એક સાચું આંતર રાષ્ટ્રીય જીવન પ્રકટાવશે કારણ કે પોતેજ તે વિશ્વ છે. મનુષ્યો આ સત્ય ગમે તેટલું ઓછું સમજતા હોય છતાંય સર્વ મનુષ્યો તેમના અંતરમાં અત્યારે વસી રહ્યાં છે. જગતના અશુભમાંથી જગતના શુભને નિત્ય વિશુદ્ધનાર મહાન વ્યક્તિ તે પોતેજ છે. આ વાત અત્યારે તેમની શાંતિ અનુભવનારાજ સમજેછે તે તેમના અભિગમન પછી અસંખ્ય મનુષ્યો સમજતા થશે. જ્યારે તેઓશ્રી પોતાનું કાર્ય પુરૂં કરી રહેશે ત્યારે જગત તેમના અંતરમાં પ્રેમથી વિરામશે, એમ સમજીને કે એ જગતનું નુર છે તેથી તેમનામાં અને તેમનામાંજ જગત સદાસર્વોત્તમ પ્રકારે રહી શકે. આપણે કે જેઓ પ્રભુના સંતાન છીએ તેઓ મનુષ્ય તરીકેનું આપણું સાચું જીવન ત્યારે અને ત્યારેજ ગુજારતા થઇ શું.

ગુરૂદેવના સેવકો.

Alas ! unless we perform Divine service in every willing act of life, we never perform it at all.

—*J. Ruskin.*

ગુરૂદેવ જ્યારે આપણી સમક્ષ આવશે ત્યારે સકળ વિશ્વને સહાય કરવા તેઓશ્રી પોતાનું બનતું કરશે. એકાદ ચોક્સ ધર્મને ખાસ સૂચનાઓ કર્યા સિવાય પણ તેઓશ્રી હજારોને ઉંડા ધાર્મિક જીવન માટે ઉત્તેજીત કરશે. તેઓશ્રી કોઇ ચોકસ પ્રજા કે વર્ણના લોકોના સરદાર થશે નહિ. કારણ કે સૌ સ્થળે સઘળા મનુષ્યો એમનાજ બાલકો છે તથા ઉચ્ચ અને નીચ, કાળા અને ગોરા, રાતા કે પીળા સર્વ મનુષ્યોમાં તેઓશ્રી એકજ દૈવી સ્વરૂપ નીહાળે છે. આપણને જ્યારે તે સહાય કરશે ત્યારે તેમનામાં પ્રેમ અને જ્ઞાનનો પ્રકટાવ એવડો તો જ્વલંત જણાશે કે કરોડો મનુષ્યો તેમને ચર્ણે આવશે અને તેઓશ્રીમાં પોતામાં ગુઢ રહેલા સર્વોત્તમ સ્વભાવની પ્રતિકૃતિ નીહાળશે.

કરોડો મનુષ્યો તેમના અનુયાઇ થશે પણ માત્ર થોડાજ જણ તેમના કાર્યવાહકો બનશે. કારણકે તેમના સેવક બનવું એટલે તેમને ચાહવા અને તેમનામાં આસ્તા રાખવાથીય અધિક છે. તેમના સેવકોમાં શાશા સદ્ગુણોની આવશકયતા છે?

૧ આપણા માનવબંધુઓ પ્રત્યે પ્રેમ. દરેક ધર્મ આ શિખવે છે પણ ઘણા ધાર્મિક મનુષ્યોના જીવનમાં પ્રેમની આજ ઝાઝી અસર જણાતી નથી કારણ કે તેઓ પોતાના બંધુની સુખાકારી કરતાં પોતાના મોક્ષ માટે વિશેષ આતુર હોય છે પણ ગુરૂદેવના સેવક થવા માટે મનુષ્યે પોતાના મોક્ષ કરતાં પોતાના બંધુઓને સહાય કરવા વધારે ઉત્સુક રહેવું જોઇએ. અંગતમુકિત કે આધ્યાત્મિક વિકાસના વિચારોએ સર્વ પ્રકારનાં દુઃખો સાથે ઉંડી અનુકંપા તથા તેનો અંત લાવવા દરેક પ્રકારે કાર્ય કરવાની સહૃદય જીજ્ઞાસાને સ્થાન આપવું જોઇએ.

૨. ગુરૂદેવના કાર્યમાં વિશ્વાસ. જયારે તેઓશ્રી આપણા શિક્ષક અને નેતા થશે ત્યારે હજારો મનુષ્યો પેલેસ્ટાઇનમાં આત્માર્પણની શિખ દેનાર

ક્રાઇસ્ટ હિંદમાં ભક્તિરસ શિખવનાર **શ્રીકૃષ્ણ**, :
દિવસ બુદ્ધપદ પ્રાપ્ત કરનાર બુદ્ધીસત્વ મૈત્રેય, :
દિવસ સદ્ગુણનું સામરાજ્ય સ્થાપન કરનાર શોશીય
એકવાર ફરીથી મનુષ્યો આગળ પ્રભુનો પ્રેમ ગુંજ
ઇમામ **મહેદી** તેઓશ્રીમાં નીહાળશે અને કદાચ કેટ
યાહુદીઓ પણ તેમનામાં પોતાના **મેસીઆહને** જો
પણ ગુરૂદેવ પોતાના અનુયાઇઓ પાસેથી અ
માન્યતાઓની માગણી કરશે નહિ. તેઓશ્રી પોત
ભુત અને ભવિષ્ય સ્વરૂપોમાં આસ્તા રાખવ
આપણને કહેશે નહિ પણ આપણી મધ્યમાં
ત્યારે પોતે કેવા છે એટલુંજ માનવા તેઓ આપ
કહેશે અને તેમનામાં વિશ્વાસ રાખવો એટલે તે
કાર્યામાંય વિશ્વાસ રાખવો પડશે. તેઓશ્રી
કરવા પધારે છે તેથી કોઇ પણ મનુષ્ય જેટલા પ્ર
ણમાં તેમના કાર્યનો સ્વીકાર કરશે તેટલાજ પ્ર
ણમાં તે ગુરૂદેવને સ્વીકારશે. વળી પોતાના સહ
સેવકોને 'માર્ગના અંત સુધી' પોતાની સાથેજ રા
વાની જરૂર રહેશે નાહ. જ્યાં સુધી કોઇ પણ મ
પોતાનું બનતું ગુરૂદેવના કાર્યમાં સહૃદયતા

અર્પશે ત્યાંસુધી ગુરૂદેવ તેનો સ્વીકાર કરશે, પછી તે ભલે થોડેક સુધી કે હેઠસુધી ગુરૂદેવસાથે વિચરે. તેમનામાં સંપૂર્ણ સ્નેહ વસેલો છે તેથીજ તેમનામાં સર્વોત્તમજ્ઞાન રહેલું છે તથા એમનીજે જે યોજનાઓ યોજાય છે તે અન્ય કોઇ યોજના કરતાં મનુષ્ય જાતી માટે વધારે સ્નેહ વિકસાવે છે એવું જ્ઞાન થવું એજ ગુરૂદેવમાં શ્રદ્ધા રાખ્યાનો માયનો છે.

૩. **સહકાર.** ગુરૂદેવના કાર્યને માટે દરેક પ્રજા અને સંપ્રદાયના સ્ત્રી પુરૂષો તેમની સમક્ષ ટોળે મળશે. તે દરેક જણ તેમના કાર્યમાં કાંઇક અર્પી શકવા શક્તિવાન છે એમ તેમને લાગશે. પણ તેમના સેવકો તેઓશ્રી વિષે એક સરખીજ માન્યતા વાળા હશે નહિ અને તેઓશ્રી તેમની પાસેથી આવી માન્યતાની આશાય રાખશે નહીં.

કેટલાક તેમને મનુષ્ય અને દેવોના મહાન ગુરૂતરીકે લેખશે, વળી તેઓશ્રી સંપૂર્ણ મનુષ્યજાતીના મહાન નમુનારૂપ થઇ રહેશે તેથી કેટલાક તેમનામાં શ્રદ્ધા રાખશે. તેથી ગુરૂદેવના કાર્યમાં પોતાથી વધારે કુશળ હોય એવાઓની સાથે યા તેમના હાથ નીચે કાર્ય

કરવા ગુરૂદેવના સેવકે તત્પર રહેવું જોઇએ. ધર્મ વિજ્ઞાન કે કોઇપણ શાખામાં પોતાના બંધુસેવકની માન્યતાઓ પોતાના જેવીજ હોવી જોઇએ એવી તેણે કદી પણ આશા રાખવી નહિ. શુભ ઇચ્છાઓવાળા મનુષ્યોની માન્યતાઓ માટે તેણે સહીષ્ણુતા રાખવી જોઇએ. પોતે તેમનાથી કયાં કયાં ભીન્ન છે તે તેણે ન શોધતાં પોતે તેમનાથી કયાં કયાં અભીન્ન છે તે ઇરાદાપૂર્વક શોધવું જોઇએ. સર્વની સાથે સહકારથી કાર્ય કરવા તેણે તૈયાર રહેવું જોઇએ અને પોતાનાથી અધિક પ્રેમ હોય અને તેથીજ જેનામાં ગુરૂદેવની યોજના વધારે પ્રમાણમાં સમાયલી હોય એવા કોઇ પણ સ્ત્રી પુરૂષ કે બાલકની—પછી ભલે તે ઉચ્ચ કે નીચ, સ્વદેશી કે પરદેશી હોય—સુચનાઓ પ્રમાણે કાર્ય કરવા તેણે તૈયાર રહેવું જોઇએ.

૪ **સ્નેહવદન.** વળી ગુરૂદેવના સેવકે સ્નેહની શકિતમાં આસ્તા રાખવી જોઇએ. જીવન અને વિકાસને માટે દંડ અને દમન ન દુર કરી શકાય એવાં તત્વો છે એવા વિચારોથી જગત ભરેલું છે. જગતના અસંખ્ય સડામાંના આ એક સડાને ગુરૂદેવ પધારી નાબુદ કરશે. ગુરૂદેવના કાર્યમાં કુશળ થવાની ખાહેશ

રાખનારે સમજવુ જોઇએ કે અત્યારન. જગતને એક આદર્શ જગતના રૂપમાં ઉત્કર્ષવાનાં તમામ સાધન સ્નેહમાં સમાયલાં છે. ઇષ્ટ કરવામાં અનીષ્ટ શકિતને, ઉપયોગ કરવા તેણે સાફ ઇનકાર કરવો જોઇએ સ્નેહવડે અનીષ્ટ વસ્તુનો પરાજય કરવા પોતાનામ: જ્ઞાન કે શકિતની ઉણપ જણાતી હોય તો તેણે પોતાના હૃદય ઉંડાણમાં ઉતરી ત્યાંથી તે મેળવવાં જોઇએ. વળી મનુષ્યનાં દુ:ખો આગળ તેણે પોતાનું હૃદય કોમળ રાખ્યું હશે, પોતાના હૃદયમાં કોઇને માટે આદર્શ પ્રેમ વિરાજમાન કીધો હશે તો પ્રભુના કાર્યને માટે તે પ્રેમ તેને પુરતી શકિત અને પુરતું જ્ઞાન સીંચ્યાવિના રહેશે નહિ. જે કોઇ ચાહે છે પછી ગમે તેને, અને ચાહનાર ભલે બાલક કે સંત હોય તેને કાજ પોતાના માર્ગના બીજા પગથીઆ માટે જ્ઞાન કે ઉજાસનો દુષ્કાળ નથી અને જ્યાં પ્રેમનાં મંડાણ છે ત્યાં માનવ બંધુના આરામ અને ઉત્કર્ષ માટે પુરતી શકિત રહેલી છે.

તેથી ગુરૂદેવના સેવકે સ્નેહના સૈનિક થવું જોઇએ અને સ્નેહમાંથી પ્રાપ્ત કરેલ જ્ઞાન અને બલવડે પોતે પોતાની આવશ્યકતા સીધ્ધ કરવી જોઇએ. પોતાના પ્રેમબલમાં જગતની જરૂરીયાતો શોધવી એ ખરેખર વિકટ અને વસમી વાટ છે. સીધો અને બારીક અસ્રાની

ધાર સમો એ પુરાણો માર્ગ છે. પણ એજ માર્ગે વિચરી ગુરૂદેવ પ્રેમપ્રભુ બન્યા છે અને એ માર્ગપર પ્રત્યેક પથિકની પડખે હજુય એઓશ્રી એ પુરાણા માર્ગે વિચરી રહ્યા છે. કારણ કે જ્યાં સ્નેહ છે ત્યાં એમનો નિવાસ છે અને જ્યાં એ છે ત્યાં મનુષ્યોને જોઈતું સઘળું જ્ઞાન અને બલ આવી રહેલું છે.

ગુરૂદેવ જ્યારે આપણી સાનિધ્યમાં હશે ત્યારે 'ગુરૂદેવના સેવક' થવા કરતાં બીજો વધારે આનંદ મનુષ્યને ભાગ્યેજ લભ્ય હોઇ શકે! કારણ કે જગતમાં માત્ર એકજ મહાન સેવક છે અને તેનામાંજ આપણું સર્વ જીવન સમાયલું છે અને તે પ્રભુ પિતાના કાર્યને માટે ગુરૂદેવ પધારે છે કે પ્રથમ તેઓશ્રી આપણને તેમની સમીપ આણી તે મહાન સેવકની વધારે સમીપ આપણને લાવી શકે. જો કે તેઓશ્રી મનુષ્યોની મધ્યમાં અદ્રસ્યપણે સદાય રહેલા છે છતાંય મનુષ્યો જ્યારે પોતાની સાનિધ્યમાં પોતાના વડીલ બંધુ અને સખાને નીહાળશે ત્યારે તેમનાં અંતર આનંદ અને ઉજાસથી છલાછલ થશે પણ સર્વોત્તમ આનંદ અને ઉજાસ તો તેજ મુઠ્ઠીભર લોકોનાં છે કે જે અનેક વસ્તુઓ ત્યાગી ગુરૂદેવના કાર્યમાં ઝંપલાવશે અને તેઓશ્રીનો બોજો ઉપાડી તેમની શાંતિય અનુભવશે!

થોડા વખતમાં બહાર પડશે.

આજલેખકના બીજા અનુવાદો.

૧ થીઓસોફીમય જીવન.

૨ વ્યવહારિક થીઓસોફી.

૩ ' વોટ વી શેલ ટીચ ' નો અનુવાદ.

૪ પુનર્જન્મ પર પ્રકાશ.

૫ દિક્ષા યાને જીવનમુક્તિનો માર્ગ.

૬ વિકાસક્રમમાં કલાનું સ્થાન.

વિગેરે વિગેરે.

આ પુસ્તક ભારત સેવા પ્રેસ, ૫૯ ધરસવાડી, ઘોળ
તળાવ, લોહારચાલ સ્ટ્રીટમાં રા. હરજીવન કાલિ
મહેતાએ છાપ્યું અને રા. હીરાલાલ છોટાલાલ '
નાંદોદમાંથી પ્રગટ કર્યું છે.